

Poznámky k problematice zrušení důchodového spoření

Rozhodnutí ukončit 2. pilíř vnímám jako jednoznačně motivované politické zadání, které prakticky nenechává prostor pro odbornou debatu typu „ano či ne“.

Nicméně i tak stojí za to poukázat na některé nesrovnalosti ve východiscích či argumentaci, neboť tyto postřehy mohou být užitečné při designování celého důchodového systému, docenění významu spoření na stáří a pochopení smyslu i odlišností soukromého a veřejného zabezpečení na stáří.

1. Důchodové spoření, resp. 2. pilíř, bývá označován za „škůdce“ průběžného důchodového pojištění, který má potenciál prohlubovat nerovnováhu mezi příjmy a výdaji průběžného důchodového pojištění (tzv. transformační deficit).

Realita: 100 tisíc osob účastných ve 2. pilíři znamená v dnešních cenách roční výpadek příjmů 1. pilíře ve výši cca 900 mil. Kč ročně¹. Naproti tomu úspora na budoucích výdajích 1. pilíře po 20 (resp. 40) letech od vstupu těchto osob do 2. pilíře může činit cca 1 (resp. 2) mld Kč ročně.² Výpadek příjmů v souvislosti se 2. pilířem by tedy v dlouhém období měl být vykompenzován úsporou výdajů na důchody v 1. pilíři.

Způsob redukce státní penze těm, co jsou účastní 2. pilíře, má v sobě zabudovanou příjmovou redistribuci. Důchodový systém je financován 28% příspěvkovou sazbou, avšak vybrané příjmy o cca 50 mld (cca 15%) nedostačují ke krytí výdajů. Systém by tedy byl ve finanční rovnováze při příspěvkové sazbě cca 32,3%.³ Podíl starobních důchodů na všech důchodových výdajích dosahuje 80,7%.

S financováním starobních výdajů tak souvisí cca 26,1%⁴ z celkové rovnovážné 32,3% příspěvkové sazby. Vyvedení 3% z 26% „starobní“ rovnovážné příspěvkové sazby tak představuje cca 11,5% úlevu na rovnovážném starobním důchodovém pojistném placeném státu, za což platí klient druhého pilíře v dnešních cenových poměrech ztrátou 16% státního důchodu.⁵ V systému je tedy zabudována disproporcionalita, která bude dlouhodobě vylepšovat bilanci státního důchodového systému, nikoliv ji zhoršovat.

„Škůdce“ finanční stability důchodového systému lze naopak hledat například ve štedřejších, než nezbytně zákonně nutných, valorizacích vyplácených penzí, které se v minulosti velmi často realizovaly. Valorizace starobních důchodů o pouhé 1% více (v dnešních cenách tedy o 110 Kč měsíčně navíc), než stanoví zákon, vytváří dodatečné výdaje cca 3,1 mld Kč⁶ ročně, což je totéž, jako výpadek příjmů, který by vzniknul, kdyby do 2. pilíře skokově vstoupilo cca 350 tis osob. Zřejmě málokdo si uvědomuje, že lehce vyšší než nutnou valorizací starobních důchodů děláme státnímu důchodovému systému dlouhodobě 4x větší finanční škodu, než (krátko a střednědobě) obnáší vznik 2. pilíře v rozsahu roku 2013 (83 tis klientů).

Navíc 2. pilíř - škůdce přinesl do důchodového systému k 30.4.2014 řádově 320 mil. nových zdrojů (2/5 z celkových 800 mil., které jsou na trhu 2. pilíře k 30.4.) a další miliardy korun do státního rozpočtu v podobě zvýšení snížené sazby DPH (z 10% na 14, resp. 15%), jejíž zavedení bylo opravňováno očekávaným výpadkem příjmů z titulu 2. pilíře. Bude tedy se zrušením 2. pilíře tato sazba opět snížena?

¹ Předpoklad průměrný měsíční plat 25 tis Kč; opt-out sazba 3% ($25.000 * 0,03 * 12 * 100.000 = 0,9$ mld Kč / rok). Tento odhad výpadku příjmů je nadhodnocený, neboť část klientů 2. pilíře momentálně neplatí důchodové pojistné (jsou např. na náhradních dobách pojištění).

² Každý rok účasti ve druhém pilíři snižuje výši procentní výměry důchodu o 20% (rok pojištění se započte do procentní výměry jen 1,2% namísto standardních 1,5%). Průměrná procentní výměra starobního důchodu činí cca 8.700 Kč v dnešních cenách. (v případě 40 let ve 2. pilíři: $0,2 * 8.700 * 12 * 100.000 = 2,088$ mld Kč / rok; v případě jen 20 let účasti ve 2. pilíři je částka poloviční 1,044 mld Kč / rok).

³ $28\% * 1,15$. Pro jednoduchost abstrahujeme od negativních dopadů na ekonomiku v případě zvýšení pojistné sazby (ceny práce) o více než 4%. Ve skutečnosti by zvýšení sazby muselo být zřejmě vyšší.

⁴ $32,3\% * 0,807$

⁵ Váha procentní výměry na průměrném starobním důchodu je cca 80%. Tudíž $80\% * (-20\%) = -16\%$.

⁶ $110 * 12 * 2.332.000 = 3,08$ mld Kč.

2. Bývá argumentováno, že 2.pilíř omezuje sociálně potřebnou solidaritu bohatších pojištěnců s chudšími, zdravých s invalidními, solidaritu s rodinami postiženými ztrátou živitele apod.

Realita: Díky principu zásluhovosti, který je 2.pilíři vlastní, může do budoucna příjmová redistribuce v 1.pilíři dokonce ještě dále vzrůst z již tak vysokých hodnot v ČR. Vzpomeňme, že i rozhodnutí Ústavního soudu ve věci nedostatečné ekvivalence 1.pilíře bylo učiněno v době, kdy druhý pilíř neexistoval (duben 2010) a ekvivalence v celém povinném důchodovém systému s 2.pilířem úzce souvisí. Nabízí se otázka, zda-li po zrušení 2.pilíře nebude povinný důchodový systém z tohoto hlediska opět v ohrožení.

Příjmová solidarita je spíše posílena – viz bod 1) shora a disproporce 11,5% úleva na pojistném vs 16% snížení státního starobního důchodu.

Solidarita zdravých s invalidními je i nadále odehrávána prostřednictvím státních invalidních důchodů, na jejichž nastavení se vznikem 2.pilíře nic nezměnilo.

Ohledně pozůstalostních důchodů je třeba vzít v úvahu, že vedle státního systému pozůstalostních důchodů, který reformou nebyl nijak dotčen, umožňuje nadto 2.pilíř vyplácení sirotčích důchodů a taktéž obsahuje institut dědění naspořených prostředků.

3. Bývá argumentováno výrazně vyšší provozní nákladovostí penzijních společností oproti ČSSZ.

Realita: je třeba si uvědomit, do jaké míry srovnáváme (ne)srovnatelné.

Provozní náklady ČSSZ dosahují v posledních letech cca 1,5% vybraného pojistného (v letech 2009-10 při modernizaci ČSSZ tomu bylo 2,4%). Náklady celého trhu penzijních společností v roce 2013 dosáhly cca 5,6% přijatého pojistného a plateb na účty klientů (u PSČP jakožto největšího operátora trhu výše činila 4,1%).

Sektor se tedy jeví být cca 3x dražší než ČSSZ, avšak rozsahem činností uvalených zákonem a nesením odpovědnosti se však ČSSZ a penzijní společnosti nemohou srovnávat. Několik příkladů:

- *ČSSZ má cca 8 x větší příjmy (cash in) než má sektor penzijních společností, tj. kdybychom aplikovali logiku úspor z rozsahu, lze očekávat min. stejnou nákladovou marži na srovnatelném objemu příspěvků (lze doložit i historií, nákl.marže sektoru klesala v minulosti i bez regulace), a to při nesrovnatelné paletě nabízených služeb.*
- *Penzijní společnosti prostředky klientům zhodnocují svou vlastní aktivitou (asset management), jejíž náklady nesou na svých bedrech. Vytvářejí tak pro klienta skutečnou přidanou hodnotu, opřenu o reálné finanční toky a za její dosažení nesou také komerční i zákonnou odpovědnost. Toto zhodnocení klientům je dodáváno po očištění od všech poplatků a nákladů pro klienta, tj. i při vyšší nákladové marži oproti ČSSZ (viz předchozí odrážka) dodává sektor klientům přidanou hodnotu. Nejen že se tedy nic z peněz klientů „neukrajuje“, ale naopak se k penězům klientů pod správou penz.společností přidává. V průběžném státním pilíři je „zhodnocení“ vyplácené penze vesměs politické rozhodnutí o výši valorizace, jehož náklady jsou rozprostřeny přes stávající i budoucí generace (tedy tzv. „na dluh“) a „zhodnocení“ samotné není nijak výsledkem činnosti správce systému, tedy ČSSZ.*
- *Dále je zde jeden podstatný rozdíl, ČSSZ vybere od klientů 100, ale vrátí na dávkách jiným klientům 98,5. Náklady ČSSZ jsou financovány z vybraného pojistného, neboť ČSSZ vybrané peníze nijak nezhodnocuje. V penzijních společnostech klienti i přes vyšší nákladovou marži (abstrahuji od nesrovnatelně vyšší přidané hodnoty = zhodnocení, servis, transparentnost) dostávají zpět své původní vklady min. ve 100% výši (jde o transformační fond, tj. 98% všech příspěvků v sektoru).*
- *ČSSZ „získává“ klienty zdarma ze zákona; penzijní společnosti je musí hledat na trhu a nést náklady s tímto spojené.*
- *ČSSZ je ve svém oboru monopol; penzijní společnosti působí na ostře konkurenčním trhu*
- *ČSSZ nemusí dodržovat finanční a účetní nároky, které musí dodržovat penzijní společnosti. Kdyby byl první, průběžně financovaný, pilíř provozován soukromou společností, která by ze zákona ručila za své závazky (vůči plátcům pojistného a příjemcům důchodů), musel by na tuto*

- společnost být vyhlášen konkurs, neboť by operovala se záporným vlastním kapitálem (v důsledku vnitřního dluhu PAYG systému v českých ekonomicko-demografických podmínkách).
- ČSSZ nemusí dodržovat regulační nároky, které musí dodržovat penzijní společnosti. (např. příprava na Solvency II; Fatca; AML; regulace distribuce, kapitálové požadavky apod).
  - ČSSZ není, na rozdíl od penzijních společností, předmětem specifického státního dohledu.
  - Penzijní společnosti, na rozdíl od ČSSZ, musí nést vůči svým klientům mnohem náročnější informační povinnost, navíc každoročně se opakující.⁷
  - Penzijní společnosti musí poskytovat klientům ve srovnání s ČSSZ mnohem rychlejší a uživatelsky srozumitelné odezvy na jejich požadavky, změny na smlouvách, dotazy apod.⁸
  - Penzijní společnosti, na rozdíl od ČSSZ, musí nést náklady správy státního příspěvku a spolupráce s MFČR v této agendě.
  - Data roku 2013 v případě nákladů penzijních společností byla nepříznivě ovlivněna přípravou na důchodovou reformu. Zdaleka nejde jen o 2.pilíř. Změny ve 3.pilíři (transformace penzijních fondů na penzijní společnosti a transformované fondy, vznik účastnických fondů, předdůchody atd) byly z hlediska finanční náročnosti na přípravu systémů, procesů a komunikace s klienty finančně minimálně stejně náročné jako vznik 2.pilíře. Bude-li zachována stabilita penzijního prostředí, lze očekávat v horizontu 2-3 let pokles nákladovosti ke 3% přijatých prostředků ročně.
4. Bývá mylně interpretováno, že ve 2.pilíři bude ČNB nucena nařizovat převody obhospodařovaných fondů mezi penzijními společnostmi, pokud tyto nezískají do 2 let od povolení k činnosti alespoň 50 tis klientů.

Realita: § 30 z.č. 426/2011 Sb hovoří o tom, že nebude-li kvantitativní limit splněn, ČNB „může“, nikoliv „musí“ nařídit převod fondů na jinou penzijní společnost. Analogie z prostředí investičních společností a podílových fondů (kde bývají také kvantitativní limity v objemu aktiv pod správou) vede k tomu, že ČNB nechává tyto subjekty fungovat dále s tím, že si na svých bedrech nesou ekonomická rizika, čímž však nijak nejsou dotčeny zájmy klientů, jelikož jejich prostředky jsou odděleny od prostředků správce jejich kapitálu.

5. Bývá mylně uváděno, že smyslem 2.pilíře je především náhrada části průběžně financovaného státního důchodu z 1.pilíře soukromým důchodem financovaným z vlastních úspor s nejistým příslibem, že celkově může účastník získat vyšší důchod v závislosti na investičních výsledcích.
- Realita: Hlavním cílem vytvoření 2.pilíře jako doplňku k 1.pilíři byla diverzifikace rizika celého povinného důchodového systému. Průběžné a kapitálové financování podléhá různým rizikům v různé míře a proto kombinace obou způsobů zabezpečení nároků ve stáří celkově snižuje rizika celého důchodového systému. Je třeba si stále uvědomovat, že jak jsou z pohledu klienta-budoucího penzisty nejisté investiční výnosy, tak jsou nejisté i důchody z průběžného pilíře (viz politická rozhodnutí a jejich změny ohledně valorizací penzí, výši redukčních hranic ovlivňujících osobní vyměřovací základ; výši akruálního faktoru; způsob a rozsah započtení tzv. náhradních a vyloučených dob pojištění; indexace vyměřovacích základů atd). Stejně tak i průběžný systém není imunní vůči ekonomickým rizikům – viz např. meziroční stagnace příjmů důchodového systému v letech 2008-2009⁹ a 2012-2013 v důsledku ekonomické krize, což následně negativně ovlivnilo míru valorizací vyplácených penzí.*

⁷ Při nákladech cca 20 Kč na jednu dopisní zásilku a 5 mil klientech jen každoroční zaslání výpisu z účtu stojí celý sektor 100 mil. Kč nákladů, nemluvě o dalších zásilkách (daňová potvrzení, provozní komunikace apod). Kdyby ČSSZ měla poslat informativní výpis z „účtu“ každému svému klientovi (plátcům pojistného i důchodcům, celkem cca 8 mil. osob) jedenkrát ročně, zvýší jí to provozní náklady minimálně o 160 mil. Kč.

⁸ Zkuste si požádat ČSSZ o informativní výpis z evidence důchodového pojištění a srovnajte délku časové odezvy a srozumitelnost („user-friendliness“) poskytnutých informací s informacemi, které získáte např. při vyžádání mimořádného výpisu z účtu u své penzijní společnosti. Nemluvě o možnosti on-line portálů u penzijních společností apod.

⁹ Příjmy důchodového systému v roce 2009 klesly oproti roku 2008 o cca 10 mld Kč, avšak tento efekt byl způsoben zejména zavedením slev na pojistném pro zaměstnavatele, kteří vytvořili pracovní místo pro nezaměstnané. Bez tohoto efektu by vybrané pojistné meziročně stagnovalo.

6. Často se jako jeden z argumentů pro uzavření 2.pilíře používá to, že je v něm málo klientů a je tedy neúspěšný.

Jde o poněkud tautologický argument. Od roku 2011 je 2.pilíř vystaven drtivé politicko-mediální kritice a stal se předmětem ostrého politického boje, jako žádný jiný finanční produkt či obor od roku 1989. Penzijní produkty mají nadto – jako jediný finanční produkt v ČR – zákonem definovanou a na velmi nízké úrovni zastropovanou (860Kč) ziskatelskou provizi, což výrazně utlumilo možnost oslovení klientů prostřednictvím finančních poradců. Penzijní produkt v ČR je mimořádně nízkonákladový, cca na úrovni 1/3 nákladů ve srovnání s (obdobnými) produkty pravidelného investování. Takto nastavený rámec prakticky znemožnil větší komunikaci penzijních společností s klienty prostřednictvím masových médií. Přes všechny tyto překážky si produkt sjednalo po roce 83 tis klientů.

7. Bude-li opravdu umožněno naložit s prostředky těch účastníků 2.pilíře, kteří se ve stanovené lhůtě nerozhodnou převést je do doplňkového penzijního spoření, dle § 9a odst. 2 a 3 z.č. 426/2011 Sb, bude to mít za následek to, že se prakticky všechny prostředky z kofinancujících 2% vrátí zpět cash účastníkům, čímž bude zcela zrušena jejich vazba na posílení zdrojů zabezpečení se ve stáří. Z pohledu klienta tak nebude dosaženo dlouhodobého žádoucího cíle a z pohledu penzijních společností se dále prohloubí ztráty, které sektor již nyní nese.¹⁰ Největším nepřítelem pro sektor je jednoznačně riziko častých změn systému v situaci, kdy prostá návratnost investic (break even) dosahuje v tomto sektoru téměř 15 let.

I z tohoto důvodu je nutné, pokud se podpora produktů 3.pilíře směřem k jeho vyšší atraktivitě myslí vážně, aby se změny ve 2.pilíři připravovaly paralelně s úpravami ve třetím pilíři. Penzijní sektor nákladově neunese tři různé vlny změn¹¹ v průběhu pouhých pěti let. Změny je třeba provést ve vzájemné symfonii a synergii, čímž se ochrání zájmy klientů i provozovatelů penzijních produktů. V opačném případě bude i sebelépe postavený produkt neatraktivní, díky obrovské nejistotě z budoucích (často reverzních) změn v penzích, toto je jasné memento ze zavádění 2.pilíře.

8. Při změnách / uzavření 2.pilíře bude nezbytné řešit riziko možných soudních sporů mezi státem a klienty 2.pilíře.

Je třeba si uvědomit, že z pohledu klienta 2.pilíře jde o produkt, který je vytvořen a opřen nejen o zákon (426/2011), ale i o smlouvu mezi klientem a penzijní společností. Zákon může být v nové politické konstelaci změněn či zrušen snadno, ale smlouvu takto snadno zrušit nelze, nota bene v podmínkách nového občanského zákoníku. Nelze vyloučit, že na stát mohou být podány stovky či tisíce žalob klientů, kteří se budou cítit poškozeni zrušením 2.pilíře. Těchto klientů se mohou ujmout různé právní společnosti, podobně jako se děje např. v oblasti bankovních poplatků, což může rizika pro stát dále zvýšit.

Proto je nutné mít zájmy klienta na paměti na prvním místě a změny ve druhém pilíři provádět v konjunkci s případnými úpravami pilíře třetího vedoucí k dalšímu zvýšení jeho atraktivity.

9. Občas se vytváří dojem, že druhý pilíř je pro stát nákladný a že posílení soukromých zdrojů na stáří lze docílit výrazně lépe a levněji jinými způsoby.

Obávám se, že nic není zadarmo a diverzifikace zdrojů zabezpečení na stáří bude vždy něco stát. Náklady může nést občan, stát i zaměstnavatel, jako je tomu ostatně již dnes. Nechceme-li připustit výrazný pokles náhradového poměru v budoucnu a nechceme-li současně akceptovat až 95% závislost budoucích penzistů svým příjmem na státu, jako je tomu u důchodců dnešních, musí se společnost

---

¹⁰ V roce 2013 utrpěl sektor penzijních společností (resp. jejich akcionáři) ztrátu ve výši 285 mil. Kč. Jde zejména o důsledek transformace penzijního připojištění na penzijní společnosti a transformované fondy a náklady související se vznikem 2. pilíře a se vznikem účastnických fondů ve 3.pilíři. Lze očekávat, že ještě nejbližší 2-3 roky budou zatíženy odpisy těchto mimořádných nákladů z titulu změny legislativního vymezení rámce pro penzijní produkty.

¹¹ 2012-13; 2015-16 a 2017.

připravit na vynaložení jistých fiskálních zdrojů. Možná na konci „překvapivě“ zjistíme, že fiskální náklady diverzifikace přes 2.pilíř nebyly vyšší, než alternativní způsoby...

10. Bývá dobré poučit se z předchozích nezdarů.

V tomto směru lze doporučit, aby – na rozdíl od situace v letech 2011-2013 – byla tentokrát podstatně lépe zvládnuta komunikační stránka úprav v penzijním systému ze strany vlády a politických představitelů. Jeden z důvodů, proč nové účastnické důchodové fondy ve 3.pilíři nejsou tak úspěšné, jak se předpokládalo, je fakt, že výrazná část populace nerozlišuje dostatečně mezi 2. a 3.pilířem a negativní stigma z pilíře druhého postupně proniká i do vnímání pilíře třetího. Politicko-mediální penzijní bitva let 2011-2013 tak reálně začíná ohrožovat kredibilitu celého třetího penzijního pilíře, která se společně a postupně budovala 20 let. Platí okřídlené, že bořit je snazší než tvořit... Kredibilita se buduje dlouho a těžko, avšak ztrácí se rychle a snadno...

Bude-li penzijní produkt 3.pilíře i nadále z hlediska účasti dobrovolný, je třeba myslet na to, že se sám klientovi nenabídne. Dobrovolný produkt potřebuje rozumný prostor a motivaci pro korektní distribuci. Zastropování (na nízké úrovni) ziskatelské provize je – v situaci odděleného majetku klientů od majetku akcionářů a existence tvrdých stropů pro náklady penzijních společností – nejen nadbytečná regulace, ale do značné míry i kontraproduktivní, jak ukazují zkušenosti posledního roku a půl.

Penzijní společnosti se často vykreslují pejorativně jako „business“, „zlatá vejce“ apod. Zcela se opomíjí pozitivní příspěvky sektoru ke stabilitě a ochota napomoci požadovaným společenským změnám. Například v letech 2008-2010 penzijní sektor a jeho akcionáři významně navýšili vlastní kapitál ve fondech, čímž přispěli k větší bezpečnosti úspor klientů. Celým obdobím finanční krize (2008-2013) prošel sektor penzijních produktů bez jediného zaváhání, stejně jako ostatně od svého počátku v roce 1994. Sektor zásadním způsobem přispěl k úspěšné transformaci v letech 2012-2013 v podobě oddělení majetku klientů od majetku akcionářů, vzniku penzijních společností, vytvoření transformovaných fondů a založení nových fondů pro druhý a třetí pilíř, dle společenské objednávky. Dodnes nese náklady těchto změn projevující se ve ztrátovém hospodaření penzijních společností a tudíž újmách jejich akcionářů. Reformou třetího a vznikem druhého pilíře se vytvořily produkty, které jsou pro klienty bezkonkurenčně dlouhodobě nejefektivnější, neboť jsou mimořádně nízkonákladové. Penzijní sektor a jeho klienti si zaslouží základní stabilitu a čitelnost legislativního prostředí a korektní vztah a hodnocení od tvůrců národohospodářské politiky a politických reprezentací.

V Praze 20.5.2014

Vladimír Bezděk